

UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOLOŠKI FAKULTET

IZVEŠTAJ O OCENI DOKTORSKE DISERTACIJE *Istorijska poetika horor žanra u anglo-američkoj književnosti* , kandidata DEJANA OGNJANOVIĆA

1. PODACI O KOMISIJI

1. Datum i organ koji je imenovao komisiju:

29. jun 2011. godine, Nastavno-naučno veće Filološkog fakulteta u Beogradu

SASTAV KOMISIJE

1. dr Zoran Paunović, redovni profesor za užu naučnu oblast Engleska i američka književnost (2006), Filološki fakultet u Beogradu;
2. dr Radojka Vukčević, redovni profesor za užu naučnu oblast Engleska i američka književnost (2005), Filološki fakultet u Beogradu;
3. dr Dubravka Popović-Srdanović, redovni profesor za užu naučnu oblast Opšta književnost (2008), Filozofski fakultet u Nišu.

2. PODACI O KANDIDATU

1) Ime, ime jednog roditelja, prezime

Dejan (Branislav) Ognjanović

2) Datum rođenja, opština, republika

30.01.1973. Niš, Srbija

3) Datum odbrane, mesto, i naziv magistarske teze

21.05.2009. *Filozofski fakultet* u Nišu, "Gotski motivi u delu Edgara Alana Poa"

4) Naučna oblast iz koje je stečeno akademsko zvanje magistra nauka:

Engleska književnost

3. NASLOV DOKTORSKE DISERTACIJE

Istorijska poetika horor žanra u anglo-američkoj književnosti

4. PREGLED DOKTORSKE DISERTACIJE

Doktorska disertacija "*Istorijska poetika horor žanra u anglo-američkoj književnosti*"

kandidata Dejana Ognjanovića obuhvata 460 kucanih strana. Podeljena je na pet poglavlja: Uvod (str. 5-9); Definisane osnovne pojmove i probleme (10-73); Od gotika do horora: nastanak žanra (74-206); Klasična dela horora (207-347); Moderna horor književnost (347-441); Zaključak (442-447). Na kraju rada priložena je i opsežna, sistematično kategorisana bibliografija (str. 448-460). Rad sadrži i apstrakt, na srpskom i engleskom jeziku.

5. VREDNOVANJE POJEDINIH DELOVA DOKTORSKE DISERTACIJE

U svojoj doktorskoj disertaciji Dejan Ognjanović potvrđuje i značajno razvija naučni potencijal nagovešten u magistarskom radu i potomjim, brojnim naučnim i stručnim radovima. U

kontekstu književnoteorijskog, ali i kulturološkog istraživanja oslonjenog na najsavremenija teorijska dostignuća u ovoj oblasti, kandidat u razvijanju teme ispoljava u još izrazitijem vidu sve vrline kojima se odlikovao u svom dosadašnjem naučnom radu: lucidnost i preciznost kritičkog uvida, analitičko-sintetičku darovitost i doteran književni stil kojim s uspehom približava čitaocu složenu problematiku ove disertacije.

U uvodnom delu, kandidat postavlja okvire istraživanja, ukazujući najpre na činjenicu da su jezovite teme, događaji i stvorenja prisutni u književnosti odvajkada, počev od mitoloških i folklornih predstava, preko bajki, legendi i epova, i dalje kroz vekove. U formi nazvanoj „gotški roman“, krajem osamnaestog veka, začet je žanr koji se danas označava terminom *horor*. Disertacija mr Dejana Ognjanovića svoje ishodište ima u težnji da se definiše poetika strave onako kako je u angloameričkoj književnosti uobličena u delima nastalim sa svesnim ciljem izazivanja ove emocije kod čitalaca, što je fenomen koji se javlja u nekoliko zapadnoevropskih književnosti druge polovine osamnaestog veka, ali nigde tako izraženo i razvijeno kao u engleskoj, a ubrzo za njom i u američkoj književnosti. Tako se, donekle paradoksalno, žanr koji je u Engleskoj bio definisan feudalnom proščošću i adekvatnom ikonografijom, prirodno i bez problema prenosi i razvija u okvirima tek stvorene američke nacije i njene književnosti u povelju. Žanr toliko srođen sa svojom formom da je široko poznat kao „gotški *roman*“ odjednom, u Americi, svoj najprikladniji izraz nalazi u kratkoj priči; to je dovelo do terminološke interferencije između „gotskog romana“, „gotika“, „romanse“ i „horora“, koju kandidat s uspehom raščlanjuje i tazešava.

Da bi se objasnio ovaj, i mnogi drugi paradoksi kojima se odlikuje istorija žanra horora, neophodno je bilo, pored pomnog čitanja najreprezentativnijih dela, ukazati i na širi društveni, istorijski i kulturni kontekst u kome su ta dela nastajala. U doktorskoj disertaciji Dejana

Ognjanovića pokazano je, pored ostalog, i to da je horor žanr, bez obzira na svoju utemeljenost na arhetipskim i univerzalnim temama i situacijama, nastao i razvijao se pod neposrednim i posrednim uticajima aktuelnog mesta i vremena. Otuda je njegova poetika određena spojem individualnih, autorskih estetika i preokupacija, sa konkretnim vanknjiževnim i vanestetskim uticajima koji su oblikovali stanje duha određenog perioda. Ispravno utvrđena polazna premisa ovog rada ogledala se u uverenju da se književnost ne stvara u „kuli od slonovače“, izolovana od kulture u kojoj nastaje. To je u velikoj meri uslovilo i metodologiju rada, koja se, pored pomnog čitanja (*close reading*) i uvida u estetiku recepcije, u velikoj meri oslanjala i na istoriju književnosti i kulture, kako bi osvetlila kontekst koji je oblikovao književnost strave i omogućio njen najplodniji razvoj upravo u okvirima angloameričke književnosti.

Pri tom se žanr u ovoj studiji ne posmatra isključivo kao estetska kategorija, već se pokazuje i da je uslovljen raznim vanknjiževnim uticajima, kao što su kulturna klima, istorijski događaji, ili velika otkrića i naučne teorije, kao i pojavama drugih srodnih književnih žanrova i stilskih formacija. Kandidat je s razlogom ukazao i na komercijalne aspekte u nastanku i razvoju horora, neraskidivo povezane s fenomenom žanrovske književnosti: smanjenje proizvodne cene knjige i njena veća dostupnost najširim slojevima krajem osamnaestog veka, kao i razvoj gradskih biblioteka u Engleskoj tog perioda i njihov značaj za popularnost gotskog romana; uloga književnih časopisa koji su početkom devetnaestog veka omogućili razvoj kratke priče; fenomen „bestselera“ u Americi druge polovine dvadesetog veka, i druge vanliterarne faktore razvoja žanra.

Poetika žanra horora predstavljena je najpre sažetim prikazom osnovnih tendencija u definisanju horora u teoriji na engleskom jeziku, što uključuje kako uvide samih autora, tako i kritičare i teoretičare koji su se njihovim delima bavili tokom prethodna dva i po veka, s

prirodnim naglaskom na onim savremenijim. Ukazano je i na retke pokušaje određenja horora u teoriji na srpskom jeziku, čime je u velikoj meri uspostavljen kontinuitet sa onim izučavaocima koji su se kod nas do sada bavili temama fantastike i natprirodnog u književnosti. Pri tom je pokazano da žanr horora u teoriji na srpskom do sada nije bio sagledan na sveobuhvatan način, već pretežno kroz izučavanje zasebnih autora, dela ili motiva, što ovoj disertaciji nesumnjivo daje dodatni značaj.

Nakon teorijskog utemeljenja horora kao žanra, glavni deo rada otpočinje prikazom njegovog nastanka, odnosno stvaranja poetike strave u formi gotskog romana. Ovaj period deli se u dva stadijuma razvoja: rani gotik, čiji je začetnik *Otrantski zamak* Horasa Volpola, i pozni gotik, čiji je najistaknutiji predstavnik roman *Frankenštajn* Meri Šeli. U oba slučaja ukazuje se na kulturni kontekst (prosvetiteljstvo kod Volpola, romantizam kod Meri Šeli) čiji je uticaj u ovim delima očigledan, kao i na recepciju koju su doživela u vreme objavljivanja, i kasnije. Kroz prizmu tih elemenata sagledane su i dominantne ideje, teme i motivi ovih romana, i procenjen njihov značaj. Gotski period kulminira pojavom američkog pisca Edgara Alana Poa, koji svojim delom iz temelja transformiše dotadašnju gotsku tradiciju i modernizuje je, kako u sadržinskom tako i u formalnom smislu, postavivši temelje kratkoj horor priči.

Nakon toga, s uspehom je definisan klasični period horora, odnosno tri dominantna oblika žanra u njemu: priča o duhovima, oličena u noveli „Okretaj zavrtnja“ Henrija Džejmsa, viktorijanski neogotski roman čiji je predstavnik *Drakula* Brama Stokera, te „čudna priča“ kosmičke strave, čiji vrhunac predstavlja opus H. F. Lavkrafta. U ovim delima, kako je u radu pokazano, prevrednuju se i dalje razvijaju tekovine gotske tradicije, prilagođene novim društvenim, kulturnim i estetskim okolnostima epohe silovitog razvoja nauke i tehnologije. Pri

tom je dokazana i hipoteza po kojoj Lavkraft stoji na razmeđi klasičnog i modernog horora, najavljujući snažan egzistencijalistički momenat u ovom žanru u epohi posle Frojda i Ajnštajna.

U poglavlju posvećenom modernoj horor književnosti definiše se fenomen bestselera i analizuje poetika Stivena Kinga, koja je ne samo učinila ovog autora jednim od najčitanijih pisaca dvadesetog veka, već je i omogućila novi silovit zamah razvoja žanra. Taj razvoj omogućio je pojavu novih, raznovrsnih glasova u modernoj horor prozi. Njima je posvećena kritička pažnja u poglavlju o savremenim tendencijama u hororu, s poentom koja ukazuje na ponovno približavanje horora i književnosti „glavnog toka“, kao i na vitalnost ključnih poetika predstavljenih u ranijim poglavljima.

Na opisan način, ova iscrpna, promišljena i celovita poetika horor žanra u angloameričkoj književnosti pokazala je pre svega značaj horora za popularnu i žanrovsku književnost, ali i književnost uopšte. Time je u domaćoj teoriji ovaj žanr iznova vrednovan kao ravnopravna vrsta književnog stvaranja kojom su se bavili mnogi književni velikani i koja je po svojim temama, idejama, motivima i estetskim dometima ravnopravan i neraskidiv deo svetske literarne baštine. Prikaz nastanka i razvoja poetike horora, s analizom ključnih dela, ubedljivo je pokazao neutemeljenost podele na „visoku“ i „trivijalnu“ književnost koja, makar i u implicitnom vidu, još uvek postoji u nauci o književnosti.

Analiza reprezentativnih dela pokazala je da je horor žanr koji pojedinim svojim elementima prožima čitavu književnost, te da je proučavanje horora neodvojiv deo izučavanja književnosti. Zaokruženi prikaz nastanka i razvoja ovog žanra, ostvaren u doktorskoj disertaciji Dejana Ognjanovića, postavlja horor – posebno u srpskoj teoriji i kritici – u perspektivu koju svojim estetskim dometima zaslužuje.

Konačno, ne bi trebalo zanemariti ni kulturološke implikacije ovog istraživanja, budući da je žanrovska književnost karakteristična pre svega za američku književnu produkciju. Premda u Srbiji postoje drugačiji kulturološki uslovi nego u Velikoj Britaniji i SAD, rezultati ovog rad svakako su značajni i za bolje razumevanje motiva horora i fantastike u delima srpskih pisaca, kao i za dalja komparatistička izučavanja srpske i anglofone književnosti u oblasti horora i fantastike.

6. SPISAK NAUČNIH RADOVA OBJAVLJENIH NA OSNOVU RADA NA DOKTORSKOJ DISERTACIJI

- 1) "Rod, pol i monstruozna seksualnost u slešer filmu (*Krvava romansa* Aleksandra Aže)", *Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti*, br. 16, FDU - Institut za pozorište, film, radio i televiziju, Beograd, 2009, str. 67-80.
- 2) "Propast sveta nije šteta: motiv katastrofe u romanima Dž. G. Balarda", u: Bojan Žikić (ur.), *Naš svet, drugi svetovi; Antropologija, naučna fantastika i kulturni identitet*, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta i Srpski genealoški centar, Etnološka biblioteka, Beograd, 2010. str. 9-30.
- 3) "Lavkraftova kosmička strava", *Gradac* br. 171-172, Čačak, 2009. str. 5-7
- 4) "Vilijam Barouz - Totalni otpadnik", *Gradac* br. 173-174, Čačak, 2010. str. 5-6
- 5) "Odnos prema horor žanru u književnoj i filmskoj teoriji na srpskom jeziku", *Književna istorija*, 2010, XLII, 142, str. 559-570.

7. ZAKLJUČCI ODNOSNO REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Krajnji rezultat ovog temeljnog, teorijski čvrsto postavljenog predstavljanja horor žanra, ogleda se u uspostavljanju i definisanju poetike žanra. Pokazano je da je horor žanr koji na osoben način spaja emotivno i idejno, i plasira intelektualne i duhovne sadržaje kroz emotivno nabijenu, jezovitu tematiku i ikonografiju. Trajni problem horora ogleda se u takvom prikazu Drugosti da ona, uprkos svojoj onostranosti, može, makar unutar pravila fiktivnog proznog dela, biti privremeno prihvaćena u svesti publike koja u onostrano sve manje veruje. U svetu u kome sekularne predstave i koncepti polagano odnose prevagu nad religijskim, mističnim i okultnim, Drugost je sve manje benevolentni glasnik onostranih sila poslata da pomogne ispravljanje nepravde (kao kod Volpola ili En Redklif), a sve više ovozemaljski materijalan proizvod određenih ljudskih težnji (iako s mitskom i arhetipskom simbolikom). U najvrednijim primerima horor žanra opšteprihvaćene vrednosti bivaju poljuljane, relativizovane drugačijim uglovima posmatranja i vrednovanja, a „autoriteti“ su ako ne svrgnuti, onda bar iz temelja poljuljani. Naizgled paradoksalno – lucidno zapaža kandidat – upravo je žanr koji se naoko bavio pre svega *natprirodnim*, zapravo imao krupnu ulogu u sekularizaciji tema i motiva na koje su do tada pravo polagali pretežno Crkva i religiozna književnost. Čudesno je sve više bivalo zamenjeno psihološkim, s gotikom kao svojevrsnom pretečom koncepta nesvesnog u njegovim različitim manifestacijama.

Prikaz uzročnosti i uslovljenosti rađanja novih varijacija unutar poetike horora, od ranog gotika do postmodernih romana, nedvosmisleno pokazuje da je horor oduvek bio uslovljen ne samo individualnim poetikama i načelima istaknutih stvaralaca, već i preovlađujućim kulturno-istorijskim faktorima. Njegovi trivijalni predstavnici jesu kroz protekle vekove nudili eskapizam i utehu kroz podršku *statusu quo*; najistaknutiji primeri žanra oduvek su kao jednu od glavnih funkcija imali preispitivanje tog statusa i unošenje sumnje, neizvesnosti i jeze pred spoznajom da

stvari nisu onakve kakve zamišljamo da jesu, i kakvima nam ih autoriteti predstavljaju. Prividni paradoksi horora i dvosmislene fascinacije koju on proizvodi zapravo oslikavaju, prenose ili kritički razmatraju paradokse modernog čoveka, u čemu se ogleda i najveća zaloga trajnosti ovog žanra.

8. OCENA NAČINA PRIKAZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Veliki broj svežih i relevantnih zaključaka svog istraživanja, sprovedenog s istinskom posvećenošću, ali i čvrstom naučnom utemeljenošću, Dejan Ognjanović je metodološki precizno, preglednim i jasnim stilom izložio u svojoj doktorskoj disertaciji pod naslovom *Istorijska poetika horor žanra u anglo-američkoj književnosti*.

9. PREDLOG

Na osnovu svega izloženog, smatramo da je mr Dejan Ognjanović obradom teme pod naslovom *Istorijska poetika horor žanra u anglo-američkoj književnosti* sačinio vredno naučno delo, od nesumnjivog značaja za srpsku anglistiku i nauku o književnosti, ali u velikoj meri i za studije kulture i komparatistiku. Zbog toga predlažemo Nastavno-naučnom veću Filološkog fakulteta da ovu doktorsku disertaciju prihvati, a kandidatu odobri pristup usmenoj odbrani rada.

U Beogradu, 27. avgusta 2011. godine

dr Zoran Paunović, red. prof.

dr Radojka Vukčević, red.prof.

dr Dubravka Popović-Srdanović, red. prof.